

Іван Кас'ян, аспірант кафедри трудового навчання і креслення
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ЗНАННІЄВО-СПОСОБОВОМУ ПІДХОДІ

У статті розглядається поняття методів навчання з різних наукових позицій. Висвітлюються методи знаннієво-способового підходу до розв'язання наукових і творчих задач.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день вища школа безпосередньо відповідає за розвиток науки, кадрове забезпечення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності суспільного виробництва. Завдання викладача полягає у тому, щоб особа, яка навчається, здобула цілісну базову підготовку, що дало б їй можливість порівняно легко застосовувати здобуті знання в галузях науки і техніки, що розвиваються. Вона повинна мати загальну наукову і технічну освіту, яка б забезпечила їй необхідну основу для оволодіння широкою групою професій, відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем.

Науково-методичний аспект активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачає добір найефективніших методів навчання і форм раціонального поєднання викладання педагога і учіння студента. Поняття методів навчання ще не набуло остаточного визначення. Різні автори по-різному тлумачать поняття “метод навчання”. Тому не тільки в поглядах педагогів-практиків, а навіть у педагогічній літературі часто трапляється змішування понять методів.

Викладання основного матеріалу. Найпоширеніше є розуміння методу як засобу або системи засобів для досягнення якоїсь мети. В такому широкому розумінні вживається поняття методу в різних галузях людської діяльності. Проте не всякий засіб можна визнати за метод. Методом можна назвати такий засіб, що вже цілком усвідомлений, набув певних, визначених форм. З іншого боку, складовою частиною методу є прийом або спосіб. Залежно від ситуації прийоми можуть відігравати роль повноцінного методу і навпаки, метод може стати окремим прийомом в рамках іншого, більш об'ємного методу.

Так, З.І. Слєпкань під методом навчання розуміє способи роботи викладача і студентів, за допомогою яких досягається оволодіння знаннями, навичками і вміннями, формується світогляд студентів, розвиваються їхні здібності [6]. В.В. Пи-

липчук розглядає метод як спосіб виконання, тобто закономірність, чи правило, якому підпорядковується процес перетворення предмета діяльності в її продукт; це закон у дії [5].

В.В. Краєвський і І.Я. Лернер запропонували таке визначення: “Метод навчання є системою послідовної взаємодії тих, хто навчає, і тих, хто навчається, спрямованої на організацію засвоєння змісту освіти. Вся сукупність методів навчання покликана забезпечити єдність освіти, виховання і розвитку” [4].

На думку казахських вчених [7], метод навчання – це система і логічна послідовність сумісних дій педагога і учнів, за допомогою яких учні оволодівають професійними знаннями, вміннями і навичками, розвивають творчі здібності, формують основи професійної майстерності.

Розв'язання дидактичних завдань забезпечується різноманітною діяльністю, яку можна розглядати як систему дій.

Дія – це елемент діяльності, спрямований на розв'язання завдання.

Григорій Ващенко говорить про метод навчання як про засіб або систему засобів, свідомо вживаних для досягнення тих спеціальних завдань, що має в собі навчальний процес [2].

Альфред Біне наголошував щодо методу: “Ми беремо цей термін у найширшому смислі, розуміючи під методом всі дії, всі прийоми, всі організації, які хоча б віддалено сприяють справі навчання” [1, 6].

Очевидність відсутності дидактичної однозначності концепцій методів, що підкреслюється одночасним вживанням різної дидактичної номенклатури, відсутність теоретичної цілісності і обґрунтованості пояснюється тим, що методи намагаються подати як результати фіксації поверхового прояву методів – їх різних форм, засобів, прийомів. Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення поняття “метод”, можна зазначити, що під методом навчання слід розуміти способи діяльності викладача і студентів, які спрямовані на розвиток їх професійної компетентності та

творчого потенціалу. Оскільки йдеться, передусім, про творчість студентів, то випускник вищого педагогічного навчального закладу зі сформованою творчою компетентністю ніколи не стане вчителем-ремісником, не буде механічно переносити у власну педагогічну систему зразки педагогічної праці інших учителів, якими б успішними вони не були.

Які ж методи навчання доцільно використовувати при знаннієво-способовому підході до організації навчально-виховного процесу? Основним чинником вибору методів навчання виступає завдання організації продуктивної діяльності учнів, оскільки в змісті професійної освіти застосовуються методики навчання, в яких домінує саме діяльнісна складова. Тобто, даний підхід орієнтований на отримання майбутніми вчителями чи кваліфікованими робітниками необхідного багажу знань і водночас оволодіння способами оперування здобутими у процесі навчання професійними вміннями і навичками.

Практикою впровадження знаннієво-способового підходу у навчальний процес займаються низка вчених, зокрема Н.В. Кудикіна, А.В. Хуторський, В.В. Юрченко.

У традиційній практиці школи вчитель велику частину уроку відводить на пояснення, демонстрування, дає завдання за шаблоном і дуже мало часу відводить на активну пізнавальну діяльність учнів. Тобто проблемні, дослідницькі і практичні методи використовуються недостатньо. Звідси слабкий розвиток самостійного мислення учнів, які віддають перевагу стереотипним рішенням [8].

У вищому навчальному закладі для того, щоб студенти змогли охопити проблему комплексно і системно, доцільно використовувати таку форму організації навчально-виховного процесу, як лекція або лекційний метод. Слід зазначити, що у дидактиці вищої школи поняття “форма навчання” і “метод навчання” вживаються як взаємозамінні та ідентичні.

Особливістю лекції як методу навчання є те, що в ній систематично, послідовно, логічно, чітко викладається великий за обсягом навчальний матеріал, тобто молодь одержує знання вже в готовому вигляді, хоч це нерідко, своєю чергою, породжує догматизм. Але добре прочитана лекція не тільки містить цінний науковий матеріал, а й учить науково мислити. Лектор висвітлює свої думки, погляди, переконання, які нерідко стають переконаннями й поглядами студента і використовуються в його майбутній професійній діяльності. Крім того, знання викладачем індивідуальних особливостей студентів, дасть змогу більш ефективно провести лекцію. Наприклад, у дити-

ни, чи переважної більшості дітей, студентів, розвинена уява і образне мислення, то план лекції йому можна запропонувати скласти у вигляді образів, символів, блок-схем і доповнити показом, демонстрацією об'єктів, моделей, таблиць, діафільмів, використанням комп'ютера як засобу наочності. Але при цьому вкрай важливим є поєднання показу зі словом лектора.

Якщо нове знання пов'язане з колишнім опосередковано і може бути виведене через ланцюжок міркувань, краще запропонувати лекції проблемного викладу та лекції проблемного засвоєння [6]. У першому випадку викладач порушує проблеми і сам їх розв'язує (висловлює свої міркування, доводить істинність положень, спростовує помилкові тлумачення), у другому – студенти самостійно (чи частково самостійно) розв'язують проблеми порушені викладачем і самими студентами.

Лекції зазвичай хоч і розширюють суму знань, розвивають пам'ять, однак самі не навчають самостійно працювати. Оскільки реалізація форм та методів у знаннієво-способовому підході пов'язана з трудовим навчанням, то має місце продуктивне навчання і, відповідно, практичні методи навчання.

Серед практичних методів навчання слід виділити практичні та лабораторні роботи, основною метою яких є поглиблення, розширення та уточнення знань, які студенти отримали на лекціях і в результаті самостійної роботи, а також забезпечення вироблення вмінь і навичок, способів діяльності, способів оперування набутих вміннями і навичками для розв'язання практичних і теоретичних завдань.

Активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях сприяє також виконання вправ міжпредметного характеру і розв'язування задач професійної спрямованості. Наприклад, на заняттях з методики навчання креслення, можна запропонувати студентам виконати творчі завдання, що стосуються розробки і реалізації міжпредметних зв'язків по лінії “дисципліна – методика її викладання у школі”. Практика доводить, що такі завдання з розумінням сприймаються студентами. Підвищують у них інтерес до навчання, а робота з розв'язання творчих завдань позитивно відображається на засвоєнні ними знань і на формуванні професійної компетентності.

Лабораторні роботи сприяють розвитку творчих здібностей студентів, поглибленню їхніх дослідницьких інтересів. У студентів нерідко виникають нові ідеї, що використовуються ними в курсових, кваліфікаційних, дипломних роботах. Вони

не стільки закріплюють теоретичні знання, скільки дають студентів можливість глибоко і змістовно вивчити механізм застосування теоретичного матеріалу і проникнути в процеси, що досліджуються на лабораторних роботах.

Не слід забувати й про метод проектів, який сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів і творчому їх виявленню. Проектна діяльність активно сприяє технологічній освіті, формуванню відповідної культури студентів, підготовці їх до реалій життя, раціонального і творчого використання природних і людських ресурсів. За допомогою методу проектів студенти входять у становище дорослої людини, яка займається професійною діяльністю.

Метод проектів інтегрує всі види сучасної діяльності людини: від появи творчого задуму до реалізації готового продукту. Під навчальним проектом слід розуміти самостійну завершену творчу роботу, виконану студентами під керівництвом викладача. Тобто, це обґрунтована і спланована наперед творча навчально-трудова діяльність, яка передбачає обґрунтування, планування, розроблення конструкції, технології, виготовлення й реалізацію об'єктів проектування. Вона спрямована на формування у студентів певної системи творчих та предметно-перетворювальних знань і вмінь. Таким чином, суть методу проектів: стимулювати інтерес студентів до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань, та через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати – практичне застосування набутих знань.

Майбутні вчителі повинні експериментально переконалися і узагальнити таку важливу педагогічну закономірність діяльносної природи знань – серед дій краще запам'ятовуються ті, що пов'язані з подоланням перешкод. За рахунок дій думка набуває емоційного забарвлення і стимулює краще розуміння об'єкта, над яким “мислимо”. До того ж “активне” мислення стимулює пам'ять аналогічно активності дії. Але, вибираючи методи навчання, не слід виходити з того, що оскільки проблемні методи ефективні для розвитку мислення і творчих здібностей, то всі уроки, лекції, лабораторні роботи необхідно робити тільки проблемними. Кожна форма організації навчально-пізнавальної діяльності студентів не може бути проблемною, але повинна забезпечувати особистісний освітній приріст студентів.

Формування мислення – важливе, але не єдине завдання навчання, тому також необхідні мето-

ди, що розвивають емоційну, етичну, духовну сферу студентів.

Висновки. Перспективу нашого дослідження ми вбачаємо в подальшій розробці та удосконаленні навчально-пізнавальних методик, які сприяють розвитку творчої активності студентів; що загалом є передумовою підвищення якості підготовки й професійної компетентності майбутнього фахівця-педагога. Нерозв'язаність цієї проблеми змушує продовжити наукову роботу в цьому напрямку в рамках дисертаційного дослідження.

1. Бине А. Измерение умственных способностей: Пер. с фр. / Издание подгот. Вал.А. Луков, Вл.А. Луков. – СПб.: Союз, 1998. – 432 с. (Психология и социология: страницы классики).

2. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – 1-е вид. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.

3. Кас'ян І.М., Юрженко В.В. Дидактичні напрямки розвитку педагогічної творчості майбутніх вчителів // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 53. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів: ЧДПУ, 2008. – С. 15 – 18.

4. Лернер И.Я. Система методов в дидактике и ее функция в организации учебно-воспитательного процесса // Теоретические основы процесса обучения в советской школе / Под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера; Науч.-исслед. ин-т общей педагогики АПН СССР. – М.: Педагогика, 1989. – 320 с.

5. Пилипчик В.В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в предметних методиках навчання: Монографія. – К., 2007. – 176 с.

6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – 239 с.: іл.

7. Устемиров К., Шаметов Н.Р., Васильев И.Б. Профессиональная педагогика. – Алматы, 2005. – 432 с.

8. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с. – (Педагогическая мастерская).

9. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. – СПб.: Питер, 2004. – 541 с.: ил. – (Серия “Учебное пособие”).

